

УДК 37.013.73

Духовні сенси культуроцентричної освіти

О.Г. РОГОВА

Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
м. Дніпропетровськ, Україна, E-mail: rogoval69@bk.ru**Авторське резюме**

Нові підходи до навчання та виховання в ціннісному просторі вимагають уточнення ролі культури в особистісному пошуку духовно-ціннісних сенсів в умовах постмодерну.

При дослідженні духовних сенсів культуроцентричної освіти застосовувалися методи системного, соціокультурного та компаративного аналізу. Культурологічний підхід дозволив проаналізувати зміцнення засад духовної культури у змісті сучасної освіти.

Обґрунтовано значення культуроцентричної освіти для процесів культурної ідентифікації, культурного наслідування й «укорінення» індивіда в культурну традицію, що є засобами формування духовності особистості в умовах постмодерну.

Духовно-ціннісний освітній сенс культури полягає в змінах, що відбуваються в особистості в процесі культуроцентричної освіти, яка пропонує «модернізацію» цивілізаційного компоненту її змісту за рахунок розкриття його духовно-ціннісної суті, де набуває значення симфонія світської й релігійної культур, що сприяє забезпеченню стійкості особистості в умовах постмодерну.

Ключові слова: культура, освіта, духовні цінності, релігійна культура, культуроцентрична освіта.

© О.Г. Рогова, 2014

Spiritual meaning culturocentric education

O.H. ROHOVA

Dnepropetrovsk regional institute of postgraduate pedagogical education, Dnepropetrovsk, Ukraine, E-mail: rogoval69@bk.ru

Abstract

The new types of the going to study and up-bringing in the values space require the role clarification of culture in the personality searching of the spiritually-values senses in conditions of Postmodern.

By investigation of the spiritual senses in the culture-centering education were used methods of the system, socio-cultural and comparative analysis of the systems. The culturological approach allowed to analyze strengthening of principles of spiritual culture in maintenance of modern education

The value of culture-centering education was reasonable for the processes of cultural authentication, cultural inheritance and «taking root» of individual in cultural tradition that is facilities of forming of spirituality in conditions of Postmodern.

The spiritually-values educational sense of culture consists in changes that take place in personality during the process of culture-centering education that offers «modernisation» of civilizations component of its maintenance due to the opening of its spiritually-values essence where the symphony of secular and religious cultures acquires a value that assists providing of firmness of personality in conditions of Postmodern.

Keywords: culture, education, spiritual values, religious culture, culture-centering education.

Постановка проблеми. Проблема духовно-ціннісного наповнення змісту освіти кризь призму культурних процесів не є новою. Вона періодично виникає не тільки у вітчизняній, але і в світовій філософії освіти. У сучасних умовах вона позначена як перехід від знанієво-просвітницької парадигми до культуротворчої, від «людини освіти» до «людини культури». Це зумовлює чітку тенденцію до нових підходів навчання та виховання в ціннісному просторі, які дозволять розглянути освіту в контексті її культурологічного існування, тобто з боку того, чим вона є для людини, якого ціннісно-змістовного наповнення набуває освіта в процесі життєдіяльності особистості, а також проаналізувати феномен освіти як один із механізмів трансляції цінностей засобами культури.

Аналіз досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження аспектів освіти, орієнтованих на культуру, зробили такі філософи та психологи, як М. Бахтін (ідея діалогу культур), В. Біблер (культура як діалог), Л. Віготський (культурно-історичний підхід до розвитку особистості через послідовність стадій цього розвитку), М. Мамардашвілі (уявлення про культурне поле особистості), Х. Ортега-і-Гассет (філософія естетичної культури), А. Флієр (функціональна культурно-освітня модель). Основи культуроцентричної освіти в новітній час розробляли Н. Агапова, А. Асмолов, Є. Бондаревська, С. Кульневич, А. Валицька, О. Газман, В. Зинченко, І. Зязюн, В. Сластьонін, М. Фуко, Є. Шиянов, І. Якиманська та ін. Мистецтво в якості складової духовного життя розглядали В. Лозовой, М. Колесніков, О. Колеснікова. Виховну роль мистецтва досліджував Г. Ващенко.

Дослідники наголошують, що у теорії культури цінності займають особливе місце. Так, П. Сорокін вважав, що саме цінність є основою та фундаментом всякої культури [10]. За

Г.П. Вижлецовим, цінності визначають зсередини, з глибин індивідуального та соціального життя те, що ми називаємо культурою народу і суспільства, і саме так цінності стають ядром культури [4].

Останніми роками були розроблені принципи і створені моделі культурологічної освіти представниками школи А. Валицької [3], школи діалогу культур В. Біблера [2], культурно-історичної школи Є. Ямбурга [11], суть яких зводиться до таких положень: 1) освіта повинна корелювати з культурою, в якій вона існує; 2) культура як система є головним об'єктом вивчення в її історичності, синхронічному та діахронічному розвитку; 3) предмет культуроцентричної освіти – місце людини в системі культури, її значення, роль в розвитку, збереженні, відтворенні культури, усвідомлення людини як творця та творіння культури; 4) виховання людини культури є метою культуроцентричної освіти.

Ці розробки потужно вплинули як на сам процес модернізації освіти, так і на усвідомлення освітянами того, що на формування духовності особистості впливає соціокультурне середовище та його культурні надбання. При цьому поширення набули різні варіанти теоретичних конструкцій і описів практичних зразків і моделей культурної освіти. При всіх відмінностях не тільки в назвах, але, що найважливіше, в трактуванні змісту освіти, ці підходи об'єднує загальне розуміння того, що орієнтація освітньої теорії та практики саме на культуру, забезпечення повороту в ціннісних, функціонально-цільових та технологічних пріоритетах освіти на відтворення і розвиток культури є магістральним напрямом її подальшої еволюції.

Проте на підставі аналізу теоретичних позицій виявлено незавершеність теоретико-методологічного оформлення культуроцентричної освітньої орієнтації як парадигмального

напрямку подальшої модернізації освіти. Пошуки метаоснов, а також найбільш загальних і системоутворюючих парадигмальних засад культуроцентричної освітньої орієнтації в умовах постмодерну складають одне з актуальних завдань сучасної філософії освіти, шляхи вирішення якого вимагають звернення до духовних основ культури, бо, як визначив М. Бердяєв, будь-яка культура (навіть матеріальна) є культурою духу. Насамперед, встановлено затребуваність уточнення духовно-ціннісних аспектів культуроцентричної освітньої орієнтації в умовах постмодерну в ракурсі переходу від «людини освіти» до «людини культури» з поворотом всіх компонентів освіти до культури і людини – її творця і суб'єкта, здатного до духовно-ціннісного саморозвитку.

Мета дослідження. В межах даної статті проаналізуємо ті взаємозв'язки освіти і культури, що відповідають сучасному етапу розвитку цивілізації й допомагають пошуку нових механізмів укорінення культури в освіті й уточнімо роль релігійної культури в пошуку духовно-ціннісних метаоснов культуроцентричної освітньої орієнтації.

Виклад основного матеріалу. У різні історичні періоди культура і цивілізація, співіснуючи та взаємодіючи, мали в соціумі різну вагу, проте освітня теорія та практика орієнтувалися переважно на цінності цивілізації, на задоволення вимог, в основному, соціального, наукового, технічного прогресу. Але саме технократизм, що виступає як світогляд і спосіб мислення, за словами М. Бердяєва, вбиває душу. Тому не випадково одна з причин сучасної кризи освіти пов'язана з так званим дефіцитом культури в освіті. Матеріальні та духовні компоненти культури визначають зміст навчання та виховання, цінності й сенси складають ціннісно-змістовне ядро освіти та основних особистісних структур свідомості. С. Гессен «цілі життя сучасного культурного суспільства» визначає як «цілі освіти», підкреслюючи те, що «між освітою і культурою є, таким чином, точна відповідність» [6, с. 35].

Ми поділяємо точку зору, що культура є внутрішнім духовним змістом цивілізації, тоді як цивілізація є лише матеріальною оболонкою культури. У змісті освіти культура має знаходити своє віддзеркалення у сенсах, духовних цінностях, досягненнях філософії, витворах мистецтва; цивілізація – в рівні технологічного, економічного, соціально-політичного розвитку суспільства. Незважаючи на те, що зростання цивілізацій, за А. Тойнбі, справа рук «духовно просвітлених осіб», не можна не брати до уваги думки Канта: «Ми занадто цивілізовані в смислі всякої чемності та ввічливості в спілкуванні один з одним. Але нам ще багато чого бракує, щоб вважати нас етично досконалими. Справді, ідея моральності належить до культури; проте застосування цієї ідеї, яке зво-

диться тільки до подібності етичного в любові до честі та в зовнішній пристойності, складає лише цивілізацію» [9, с. 18].

Вкрай важливим завданням сьогодні є пошук нових механізмів укорінення культури в освіті. Духовне як вінець людського виявляється в людині завдяки її вrostанню в ту культуру, до якої вона, по-перше, причетна при народженні, в дитинстві, і яку, по-друге, вона привласнює в процесі освіти та виховання, самоосвіти та самовиховання.

Духовну культуру особистості ми визнаємо як культуру реалізації «вищих» якостей людини: свободи, творчості, моральності, пізнання і самопізнання. Найважливіше місце в ній посідає моральність – здатність людини до реалізації етичного закону як «закону свободи». Духовна культура особистості формується в процесі набуття «досвіду свободи», побудови системи ставлення до себе, до світу, до іншої людини, до Бога. Процес формування духовної культури особистості зазвичай міцно пов'язаний зі стрижнем духовно-етичної культури суспільства, як сукупності ідеалів, сенсів, цінностей, норм, до яких тяжіє енергія творчості людей, що утворюють дане суспільство, а також традицій, що підтримують вектор цього напрямку, форм, що дозволяють засвоїти зміст ідеалів і цінностей, в яких вони віддзеркалені.

Цікавим підґрунтям для становлення культуроцентричної духовно-ціннісної орієнтації посткласичної освіти є освітні ідеї С. Гессена, засновані на пріоритеті гуманітарних цінностей культури. При цьому освітній процес розглядається як процес формування культури особистості через залучення людини до духовних цінностей – мистецтва, релігії, моральності, науки в її гуманізованому значенні [6, с. 5-24].

В основі культуроцентричної орієнтації лежить ідея формування особистості на основі її максимального включення в процесі освіти в різні пласти культури, які є відфільтрованими на основі історичного досвіду «ідеальними» зразками людської діяльності, що максимально відповідають об'єктивним потребам суспільства та дозволяють розкрити й реалізувати індивідуальні якості кожної людини. При цьому безапеляційно не проголошуються ті особистісні цінності, які людина має формувати в собі, лише забезпечується безперервність особистісного самовдосконалення. Головним у цьому процесі є визнання духовно-відповідального вибору і духовно-мотивованого вчинку як основ особистісної зрілості.

Найважливішим завданням освіти при цьому є активізація «мислєдіяльності» учня, стимулювання його «зустрічної» активності щодо засвоєння культури. Мова йде про формування найважливішої якості особистості – здатності до самостійності в засвоєнні культури. Самостійність думки розглядається як найваж-

ливіша ознака, що характеризує особистість.

Г. Вишлецов говорить, що духовна людина формується тільки за умови, що основним законом життя стає закон розвитку культури. Підвищення інтелекту не обов'язково веде до духовності. Потрібні ще відчуття й не поруч, а в єдності з розумом. Більш того, потрібна цілісність, або духовно-душевна єдність. Р. Зім-мель, вважає, що «від того, що ми багато що вміємо або знаємо, ми ще не стаємо культурними. Спеціалізація не стане культурою, яких би висот вона не досягала в розробці об'єктивного змісту. Культура з'являється тільки там, де ця одностороння досконалість упорядковується в цілісності душі... Коли ця досконалість сприяє реалізації єдиного цілого» [7, с. 450]. Звідси можна припустити, що прогресуючий розподіл праці, що збільшує кількість виробництва речей, або занадто перебільшена увага до профільності освіти перешкоджає становленню духовності людини.

Дослідження культуроцентричної орієнтації потребує дослідження місця релігійної культури в формуванні духовно-ціннісної царини сучасної освіти.

За досить поширеним уявленням багатьох дослідників всередині культури існує диференціація на ядерну та периферичну сфери. Тому, оскільки «священне» може бути визначене як деяка вища цінність (надцінність), що вінчає ціннісну ієрархію культури і що дає свою санкцію решті всіх цінностей, то дану ключову відмінність можливо співвіднести, перш за все, з ядерними соціально-когнітивними структурами релігійної і світської культур. При цьому ядро релігійної культури співвідноситься з областю надприродного, тоді як ядро світської культури – з областю «природного». Щодо периферії, то в своєму об'єктивному вимірюванні вона єдина в обох культур і відноситься, головним чином, до сфери «земної» реальності.

Відповідно до визначення П. Бергера [1, с. 346] і з урахуванням вищезазначеного, під «релігійною культурою» будемо мати на увазі, насамперед, універсальне соціально-когнітивне утворення, основний зміст (ядро) якого орієнтований на реалії «життєвого світу», що об'єднують властивості надприродного та священного. На відміну від релігійної, світська культура в своєму основному змісті повинна бути орієнтована або на ті реалії, які не пов'язані з надприродним, або на ті, що не пов'язані зі священним. Останній варіант відповідає, оскільки священне за визначенням має місце в будь-якій культурі. Таким чином, світська культура може бути визначена, перш за все, як культура, що не є орієнтованою на пріоритет надприродного.

Змістовний аспект світської та релігійної культур полягає в тому, що в центрі уваги світської культури знаходиться реальність одного типу – матеріально-ідеальна реальність при-

родної властивості, тоді як релігійна культура зосереджується на реаліях різного типу – надприродних і природних, намагаючись перекинути між ними концептуальний «міст», що пов'язує те і інше в єдину систему відносин.

На відміну від західного постмодерну, вітчизняна культурна ситуація може характеризуватися як така, що пов'язана з підвищеною «ідеаціональністю» української культури в порівнянні з культурою західної цивілізації, через що природним станом для неї є ідеократична культурна царина, а сучасні посткласичні тенденції можуть компенсуватися універсальним культурним ядром традиційного суспільства.

Про можливість і необхідність співіснування, симфонію світської та релігійної культур, на тлі загальносвітових процесів секуляризації, наголошував у своїх роботах І. Ільїн. Висновки філософа є дуже цікавими щодо впровадження надбань християнської культури до загальноосвітньої школи, яка за чинним законодавством є світською. У цьому зв'язку звернемось до його праці «Основи християнської культури», в якій акцентується, що світська та релігійна культури не суперечать одна одній, більш того, перша є частиною релігійної культури, за думкою філософа, якщо вона не пориває з духовним джерелом релігії. Що стосується «надприродного», то в змістовному сенсі воно, за думкою І. Ільїна, теж є константою культури, оскільки жодна з відомих культур минулого й сьогодення ніколи не обходилася і не обходиться повністю без будь-яких уявлень про надприродне. У ряді своїх робіт Ільїн, звертаючись до спадщини минулого, розкриває суть і сенс пам'ятників літератури, архітектури, музики, при дослідженні яких приділяє увагу внескам світської культури, вважаючи, що вони входять в тканину релігійної історії культури (за І. Ільїним несуть дари християнського духу).

Культура створюється неповторним індивідом у вільному творчому акті. Форма може приймати різну зовнішність, але зміст світської культури виникає з того ж джерела, що й релігійна культура. Тобто, творець, звертаючись до «головного предмета – нескінченного уривка Божественного», за допомогою духовних дарів, залишаючись унікальною особистістю, створює кожного разу неповторне, що до нього не існувало. При цьому філософ застерігає від поширення в європейській культурі тенденції до зовнішніх сенсів і форм, всупереч падінню інтересу до внутрішнього досвіду. Бо в даному випадку випадає важлива ланка з побудованої Ільїним концепції духовної культури – висунута ним аксіома про домен внутрішнього над зовнішнім.

І. Ільїн, розвиваючи ідею свободи, пов'язану з внутрішнім духовним досвідом, вважаючи її невід'ємною частиною творчості,

стверджує, що людина може творити тільки вільно, з глибини серця, перетвореного плодами внутрішнього духовного досвіду, який є дійсним джерелом всієї духовної культури. Тільки внутрішній духовний досвід відкриває людині шлях до мистецтва, художньої краси, всіх сфер творчого життя. Таким чином філософ підкреслює культуротворчу роль релігії.

І. Ільїн, розглядаючи питання взаємовідносин християнства, культури та суспільства, вважає, що в той час, коли секуляризація культури переживає пік свого розвитку, багатьма невірно сприймається вплив релігії, а саме християнства, на становлення культури, відкидається її позитивна роль в соціокультурному розвитку суспільства. При подібному підході вважається, що християнство зрікається світу, матерії, господарства, науки, мистецтва і з ними всіх земних справ, отже, воно не може ні вести людину на цьому світі, ні вчити, ні надихати, і людина в земному житті не має ніякої цінності, ніяких творчих завдань. Подібну позицію зречення світу, що не залишає після себе й відбитків культури, І. Ільїн називає нехристиянською в своїй основі, в ній він знаходить вплив буддизму, стоїцизму. Хоча в історії християнства має місце стародавня традиція «світозречення», все ж таки подібний світогляд зречення світу й культури ніколи «не віддзеркалював останнього і найглибшого ставлення християнства до світу і культури» [8, с.36.]. Християнство, відзначає Ільїн, в своєму історичному розвитку має завдання, яке може бути позначене як створення християнської культури, тому для нього характерним є світосприйняття й світоперетворення. Саме у творчій роботі на цьому світі, «вдосконаленні в душі» і себе самого полягає сенс християнської культури.

І. Ільїн, констатує кризовий стан сучасної йому культури та визначаючи витоки його виникнення, вважає, що останні знаходяться в духовній сфері, причини занепаду європейської культури філософ виявляє в зuboжінні віри, відособленні культури від релігії. Автономія сучасного людства приводить суспільство до явищ нестійкого існування. У сфері культури поза союзом з релігією з'являється «бездуховне і безбожне» мистецтво, якість якого знижується до рівня «хліба й видовищ», останні затребувані «безбожною масою», що втратила релігійне відчуття. В сфері мистецтва відбувається звільнення від ідеї спрямованості, інтенції до Головного і, відповідно, випадіння «третього вимірювання» – «священного» сенсу твору.

Це, за думкою Ільїна, може привести лише до духовного та культурного занепаду. Він зауважує, що сучасне європейське людство, відірвавшись від релігійних сенсів, не прийшло до інших. Причину цього бачить у тому, що для тих народів, що були тривалий час християнськими, але втратили цю віру неможли-

во створити культуру поза релігією, оскільки культура твориться не розумом, не свавіллям, а духовними дарами.

Подальший результат соціокультурного розвитку в представленні Ільїна можливий в одному з двох взаємовиключних напрямів культурно-історичного розвитку: або створювати позахристиянську, секуляризовану культуру, або повернутися з периферії культурно-історичної безвиході, до якої прийшло сучасне людство, що втратило зв'язок з релігійними цінностями, сокровенними духовними сенсами до тих духовних релігійних дарів, які заповідає історією і які здатні привести до «оновлення» духовної зовнішності людини та культури. Цей другий варіант культурно-історичної динаміки можна назвати синергетично-еволюційним шляхом розвитку, заснованим на симфонії культури та релігії, синергії творчого єднання людини-творця та Бога-Творця. Шлях подолання кризового стану культури християнської цивілізації можливий при відродженні релігійності. Шлях цей складний, він можливий при оновленні кожної людини, усвідомлення нею обмеженості «свого світла», осмислення того, що «справжнє духовне світло», пов'язане зі «світлом Божественним».

Отже, істотним аспектом будь-якої культури є релігія. Те відособлення культури від внутрішнього і цілющого зв'язку з релігією, що неминує веде до трансформації культури й негативно впливає на освітні процеси, суть яких в культуроцентричному ціннісному вимірі полягає в тому, щоб не тільки й не стільки наповнити пам'ять або розвинути інтелект, скільки «запалити серце», надихнути на пошук вищого сенсу життя, що це життя «освітлює». Результат освіти — духовність особистості як абсолютна цінність людського життя, як підстава внутрішньої цілісності та духовного здоров'я людини, а в сучасних обставинах – і як умова виживання людини без втрати людської гідності.

Сьогодні ми, як ніколи, залежимо від цього міцного культурного стрижня, від рівня культурного розвитку, від доступності високої культури для молоді, від ступеня залучення культури до освітньо-виховного процесу, як фактора стабільності в її позитивній площині.

«Цінності культури» як стратегічні детермінанти поведінки певного соціуму, що укорінені в ньому протягом тривалого історичного періоду, та «ціннісні орієнтації», як комплекс духовних детермінант діяльності особистості в межах цього ж соціуму, є мотиваторами культурної поведінки особистості, стимулами для досягнення цілей і захисту ціннісних імперативів. За їх допомогою створюються стандарти культурних оцінок, визначаються ієрархія життєвої мети людини та вибір методів її досягнення. Однак, на відміну від аксіосфери певної культури, вважає П. Герчанівська [5],

ціннісна орієнтація особистості відображає не лише глибинні процеси соціокультурного розвитку соціуму, а й сферу її власного внутрішнього духовного життя, більш мінливу у часі. Тому, на думку дослідниці, спрямованість вектора ціннісної орієнтації особистості зумовлена і системою цінностей соціокультурного середовища, до якого належить особистість, і іманентною природою людини. Вона формується шляхом поєднання аксіосфери культури соціуму, з яким індивід себе ідентифікує, з його іманентною індивідуально-психологічною матрицею.

У цьому процесі, що являє собою єдність загального й одиничного, П. Герчанівська виділяє кілька ситуацій: цінності культури збігаються з ціннісною орієнтацією особистості, що сприяє засвоєнню індивідом усіх елементів аксіосфери; між цінностями домінуючої культури і ціннісною орієнтацією індивіда існує несумісна протилежність, тоді він відштовхує її цінності; обидві ціннісні системи являють собою сумісну протилежність, що детермінує формування нових синкретичних ціннісних форм. Тобто особистість закріплює лише ті культурні цінності, до яких вона відкрита.

Але й до таких, які їй були відкриті. Тому безперечним є той факт, що особистість повинна мати уявлення про релігійну культуру. Бо вона ґрунтується на приматі духовно-ціннісного буття людини і соціуму, розглядає освіту не тільки як шлях залучення її до об'єктивної істини, незалежної від неї, але і як процес безперервного пізнання істини, як ціннісний акт людської самоідентифікації, самореалізації. Культурологічна орієнтація, таким чином, виступає освіту як шлях перетворення розуму, як шлях особистого залучення до світу свободи та духовності, як шлях удосконалення. У цьому сенсі культуроцентрична освіта є імперативом і, водночас, альтернативою глобальній безвиході споживацького суспільства і «технологічної людини».

Висновки. Культуроцентрична освіта сприяє розвитку духовної культури особистості,

фундаментом якої є духовні цінності, що утворюють своєрідну вісь свідомості, забезпечуючи стійкість особистості в умовах постмодерну. Провідною ідеєю культуроцентричної освіти є ідея формування особистості на основі її максимального включення в процесі освіти в різні пласти гуманітарної культури, які є відфільтрованими на основі історичного досвіду «ідеальними» зразками людської діяльності, що відповідають потребам суспільства й розкривають індивідуальні якості людини. Водночас посткласична культуроцентрична орієнтація має передбачати не тільки трансляцію новому поколінню того культурного змісту, носієм якого є покоління викладачів, скільки залучення до культурного руху, продовжуючи який, воно могло б створити свою особистісну духовну культуру.

Розглянуто питання про співвідношення світської та релігійної культур і їх місця в сучасній освітній царині. Виявлено специфіку вітчизняної культурної ситуації, зумовлену не тільки загальними тенденціями розвитку культури постмодерну, а й підвищеною «ідеаціональністю» української культури в порівнянні з західною. Через це сучасні постмодерні тенденції можуть компенсуватися культурним ядром традиційного суспільства, наприклад, завдяки симфонії світської і релігійної культур, що сприятиме затвердженню пріоритету духовно-ціннісного буття людини в освітньому середовищі, й дозволить розглядати освіту не тільки як шлях залучення особистості до об'єктивної істини, незалежної від неї, але і як процес безперервного пізнання істини, як ціннісний акт людської самоідентифікації.

Визначено, що духовно-ціннісний освітній сенс культури полягає в змінах, що відбуваються в особистості у процесі культуроцентричної освіти, яка пропонує «модернізацію» цивілізаційного компоненту її змісту за рахунок розкриття його духовно-ціннісної суті, де набуває значення симфонія світської й релігійної культур, що сприяє забезпеченню стійкості особистості в умовах постмодерну.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бергер П. Л. Религиозный опыт и традиция // Религия и общество: Хрестоматия по социологии религии / Сост. В. И. Гараджа, Е. Д. Руткевич. — М.: Аспект Пресс. — 1996. — С. 339-364.
2. Библер В. С. Целостная концепция школы диалога культур: теоретич. основы программы: [психол.-пед. аспект] / В. С. Библер // Психол. наука и образование. — 1996. — № 4. — С. 66-73.
3. Валицкая А. П. Новая школа России: культуротворческая модель / под ред. проф. В. В. Макаева. СПб.: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2005. — 146 с.
4. Выжлецов Г. П. Аксиология культуры в системе культурфилософского знания / Г. П. Выжлецов // Вестник Новгородского государственного университета. — Новгород: Изд-во Новгородского университета. — 2000. — № 16. — С. 32-36. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://admin.novsu.ac.ru/uni/vestnik.nsf/all/37C182FCDA018214C3256AC000205E21/\\$file/%D0%92%D1%8B%D0%B6%D0%BB.pdf](http://admin.novsu.ac.ru/uni/vestnik.nsf/all/37C182FCDA018214C3256AC000205E21/$file/%D0%92%D1%8B%D0%B6%D0%BB.pdf).
5. Герчанівська П. Е. Ціннісна система української народної християнської культури / П. Е. Герчанівська // Мультіверсум. Філософський альманах: Зб. наук. праць. — Вип. 75. — К.: Український центр духовної культури. — 2008. — С. 111-123. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_75/Herchanivska.pdf.
6. Гессен С. И. Основы педагогики: введение в прикладную философию / С. И. Гессен; Отв. ред. и сост.

П. В. Алексеев. - М.: Школа-Пресс, 1995. - 448 с.

7. Зиммель Г. Конфликт современной культуры / Г. Зиммель // Западно-европейская социология XIX - начала XX веков / под ред. В. И. Добренкова. — М.: Издание Международного Университета Бизнеса и Управления, 1996. — С. 436-454.

8. Ильин И.А. Основы Христианской Культуры / И. А. Ильин. - Мюнхен: 1990. - 51 с.

9. Кант И. Идея всеобщей истории во всемирно-гражданском плане. // Кант И. Собрание сочинений в шести томах Т.6. - М.: Мысль, 1966. — С.5-24.

10. Сорокин П. А. Социальная и культурная динамика : исследование изменений в больших системах искусства, истины, этики, права и общественных отношений / П. А. Сорокин; пер. с англ. — СПб.: РХГИ, 2000. — 1056 с.

11. Ямбург Е. А. Школа на пути к свободе: культурно-историческая педагогика. / Е. А. Ямбург. — М., 2000. — 351 с.

Стаття надійшла до редакції 05.06.2014

REFERENCES:

1. Berger P. L. Religioznyy opyt i traditsiya (The religious experience and tradition). *Religiya i obshchestvo: Khrestomatiya po sotsiologii religii*. М.: Aspekt Press. 1996. P. 339-364.

2. Bibler V. S. Celostnaya koncepciya shkoly dialoga kultur: teoretich. osnovy programmy: (psikholog.-ped. aspekt) (The integral conception of school of dialog of cultures: theoretic. bases of program (psychol.- pedagog. aspect)). *Psikholog. nauka i obrazovanie*. 1996. № 4. P. 66-73.

3. Valitskaya A. P. Novaya shkola Rossii: kulturotvorcheskaya model (The new school of Russia: culturological model), 2005. 146 p.

4. Vyzhetsov G. P. Aksiologiya kultury v sisteme kulturfilosofskogo znaniya (Axiology of culture in the system of cultural-philosophical knowledge). *Vestnik Novgorodskogo gosudarstvennogo universiteta*. — Novgorod: Izd-vo Novgorodskogo universiteta. 2000. № 16. P. 32-36. (Elektronnyy resurs). Mode of access: [http://admin.novsu.ac.ru/uni/vestnik.nsf/all/37C182FCDA018214C3256AC000205E21/\\$file/%D0%92%D1%8B%D0%B6%D0%BB.pdf](http://admin.novsu.ac.ru/uni/vestnik.nsf/all/37C182FCDA018214C3256AC000205E21/$file/%D0%92%D1%8B%D0%B6%D0%BB.pdf)

5. Gerchanivska P. E. Tsinnisna sistema ukrajinskoyi narodnoyi khristiyanckoyi kultury (The values system of the Ukrainian folk christian culture). *Multiversum. Filosofskiy almanax: Zb.nauk.prats*. Vyp. 75. K.: Ukrayinskij tsentr dukhovnoyi kultury. 2008. P. 111-123. (Elektronnyy resurs). Mode of access: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_75/Herchanivska.pdf.

6. Gessen S.I. Osnovy pedagogiki: vvedenie v prikladnuyu filosofiyu (The bases of pedagogic. Introduction in the applies philosophy). М.: Shkola-Press, 1995. 448 p.

7. Zimmel G. Konflikt sovremennoy kultury (The conflict in Modern culture). *Zapadno-evropejskaya sotsiologiya XIX - nachala XX vekov*. М.: Izdanie Mezhdunarodnogo Universiteta Biznesa i Upravleniya, 1996. P. 436-454.

8. Iljin I.A. Osnovy Khristianskoj Kultury (The basis of Christian culture). Myunxen: 1990. 51 p.

9. Kant I. Ideya vseobshhej istorii vo vsemirno-grazhdanskom plane. (Idea of a Universal History on a cosmopolitical plan). *Sobranie sochinenij v shesti tomah T.6*. М.: Mysl, 1966. P.5-24.

10. Sorokin P. A. Sotsialnaya i kulturnaya dinamika : issledovanie izmenenij v bolshikh sistemakh iskusstva, istiny, etiki, prava i obshchestvennyx otnoshenij (The social and cultural dynamics : research of changes in the large systems of art, truth, ethics, right public relations). SPb.: RKHGI, 2000. 1056 p.

11. Yamburg E. A. Shkola na puti k svobode: kulturno-istoricheskaya pedagogika. (A School on the way to freedom. Cultural and historical pedagogy). М., 2000. 351 p.

Рогова Елена Георгиевна - кандидат філософських наук, доцент
Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Адреса: 49006, м. Дніпропетровськ, вул. Свердлова, 70, к. 205
E-mail: roгова69@bk.ru

Rohova Olena Heorhiivna - PhD in philosophy, associate professor,
Dnepropetrovsk regional institute of postgraduate pedagogical education
Address: 70, Sverdlov Str., r. 205, Dnipropetrovsk, Ukraine, 49006
E-mail: roгова69@bk.ru